

Такъв паметник са стенописите на „Църквата“ („Св. Богородица“) при Иваново¹⁷² на левия бряг на реката, в чийто притвор Г. Мийе и Н. Мавродинов откриват ктиторски портрет на цар Иван-Александър. Църквата се издига високо в скалите в началото на долината. Отдолу се виждат отворът на северния параклис и входът на притвора. Сегашният вход в църквата минава през олтарната част, нещо недопустимо от гледна точка на църковните правила. „Църквата“ се състои от три части – наос, притвор от запад, малко по-нисък и тесен от наоса, и параклис от север, чиито външни източна и северна стени са разрушени. И трите помещения са били изписани изцяло. Времето, влагата и посетителите са нанесли тежки поражения на стенописите, особено на тези по стените. За щастие голяма част от изображенията по таваните на наоса и притвора са сравнително добре запазени, а напоследък – и внимателно укрепени, документирани и реставрирани от художниците реставратори на НИПК¹⁷³.

Че „Църквата“ е била посветена на Богородица, доказва ктиторският портрет на цар Иван-Александър върху северната стена на притвора, който поднася къс скала с макета на храма на Богородица¹⁷⁴. Размерите на храма, неговото посвещаване на Богородица, а и самата стенописна украса свидетелстват, че това е главната църква на манастира през XIV в. Тук са изписани всички сцени, задължителни за храм, в който се отслужва литургия. Въпреки че украсата на олтарната част е унищожена, фрагментите от образите на три ангела с рипиди в ръце в североизточния ъгъл на тавана подсказват, че там е била изписана „Божествената литургия“¹⁷⁵. На запад от олтарната преграда е унищожена напълно само една сцена, навярно „Сретението“. Сцените по тавана са разпределени по три в четири реда, като започват от североизточния ъгъл. Долните части на композициите са ориентирани на изток, а главите на фигурите – на запад, за да могат молещите се, обърнати към олтара, с едно вдигане на главата да ги разгледат. Върху стените на наоса, над светците в цял ръст също е имало един ред сцени. Първите седем сцени върху тавана илюстрират част от Големите църковни празници. „Благовещението“ и „Рождество Христово“ от първия ред са твърде избледнели, но чертите в мократа мазилка (графии), набелязвали силуетите на фигурите, и цветните петна на дрехите все още личат. Можем да различим запътенния с едра крачка архангел Гавриил и седналата Богородица от „Благовещението“, родилката Богородица в центъра на „Рождеството“, покланящите се влъхви, замисления Йосиф и др. Страничните две сцени от втория ред – „Кръщението“ и „Възкресението на Лазар“ – са в почти същото състояние. Най-добре е запазена средната от трите – „Преображението“ – силно раздвижена композиция, в която драматичните ефекти – падналите апостоли Петър и Йоан и полетелият надолу с главата, като че пометен от експлозия Яков, са подсилени и от контрастно третирания скалист пейзаж. Дълбоките назъбени тъмнозелени сенки под розовата скала, на която е застанал обгърнатият от божествено сияние Христос, както и краищата на химатиите на двамата старозаветни пророци, като че привлечени от магнит към сиянието, активно участват в изграждането на композицията. Тази сцена, чиято симетрична композиция е особено подходяща за случая, е в средата на тавана в наоса. Сиянието и кръстосаните зад Христос диагонални лъчи като че са насочени към ъглите на помещението и го обхващат със светлината си. Преображението се смята за едно от важните доказателства за божествената природа на Христос¹⁷⁶. Най-ранното известно изображение от средата на VI в. се намира в абсидата на църквата на манастира „Св. Екатерина“ на Синай, където е особено силно почитането на Мойсей¹⁷⁷. Именно сред синайските монаси се е зародило характерното за отшелническия мистицизъм вярване, че отдаденият всецяло на пост и молитва отшелник може да бъде осенен от божествената Таворска светлина на Преображението. Затова „Преображението“ е изобразявано на видно място и в други пещерни храмове, като близката „Съборена църква“ или скалните скитове при Карлуково¹⁷⁸. На „Преображението“ е била посветена и първата издялана в скалите на Ивановската долина църква от бъдещия патриарх Йоаким и неговите ученици. Вярването в силата на Таворската светлина е възродено в пренесеното през XIV в. на Балканите от Григорий Синаит учение на исихастите, което, както изтъква Дж. Майендорф, не е нищо друго освен връщане към основните идеи на аскетизма¹⁷⁹. От „Влизането в Ерусалим“ („Цветница“) на следващия ред е запазена чудесно изваяната група на юдеите посрещачи пред стените на града и децата, които се събличат, за да постелят дрехите си на пътя на Христос. Със следващите две сцени започва илюстрирането на Христовите страдания, които завършват с неговото „Разпятие“. Редът не е спазен точно: „Умиването на нозете“, което предшества по време „Тайната вечеря“, тук е на второ място. Майсторът е направил това разместване, за да подчертае централната ос на помещението, тъй като от двете сцени само „Тай-

94

95